

IVAN MARKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

ivan.markovic@yahoo.com

O UPORABI I ZNAČENJU IMENÂ U HRVATSKOME

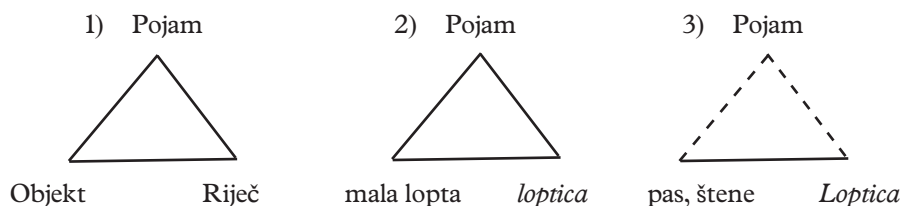
Razmatra se valjanost uvriježena stava da imena nemaju leksičkoga značenja ili sadržaja, da su ona puke etikete svojih nositelja, odnosno da leksičko značenje imena mogu dobiti tek u kontekstu. Daje se nacrt kataloga realnih uporaba imena u hrvatskome, zanemarena poglavlja hrvatske gramatikografije. Razlikuju se autonimna uporaba, metonimijska, partitivna, metaforička te omnipersonalna. Sve te uporabe smještaju se između imenovanja (prototipne službe imena) na jednome i leksikaliziranih, okamenjenih eponima na drugome kraju ljestvice. Mogućnost da se imena uporabe na sve te načine smatra se ozbiljnim argumentom u prilog manje uvriježenu stavu da imena *imaju* značenje. Ili drugačije: ime nije ime samo kad imenuje, nego su sve službe imena jednako imenske i proizlaze iz složene naravi proprijalnih leksema.

I. »Jedno od pitanja o kojima se najžučnije raspravljalo jest imaju li imena smisao. Danas vjerojatno najprihvaćeniji filozofski stav jest da ona *mogu imati referenciju, ali ne i smisao*, te da kao imena ona ne mogu biti uporabljena predikativno; taj stav prihvaćamo i mi [...] Vlastita imena, kad su uporabljena kao referirajući izrazi, *identificiraju* svoje referente, i to ne opisujući ih u smislu kakva važna svojstva ili svojstava koja ime denotira, nego rabeći jedinstvenu i arbitrarnu vezu između imena i njegova nositelja« (Lyons 1977: 219, 214, isticanje naše). Pod referencijom (engl. *reference*) tu se misli na govornikovo upućivanje referirajućim izrazom (riječju) na referent (predmet ili stanje stvari u izvanjezičnome svijetu), a pod smislom (engl. *sense*) misli se značenje.¹ Kako

¹ Pričem je jedan od objasnidbenih toposa nerijetko Fregeova rečenica iz g. 1892. s *Danicom* (njem. *Morgenstern*) i *Večernicom*, *Večernjačom* (njem. *Abendstern*) – objema imenicama referira se na isti referent (planet Veneru), dakle imaju istu referenciju (Fregeov njem. termin jest *Bedeutung*, no kako tomu odgovaraju engl. *meaning*, hrv. *značenje*, u njem. se poslije rabi *Bezeichnung*), ali smisao im (značenje, njem. *Sinn*, engl. *meaning*) nije isti jer bi inače rečenica *Danica je Večernica* bila tautologična, a nije (v. Lyons 1977: 197–9, Nöth 2004: 148, Van Langendonck 2007: 27–8).

se terminologija s vremenom i u različitim pristupima dosta mijenjala, valja odmah kazati da se u jezikoslovlju *referencija* obično rabi i drugačije, u smislu *pojma* (engl. *concept*) koji posreduje između referirajućeg izraza (nositelja znaka) i referenta (objekta).²

U modernome dobu mnogi se jezikoslovac u iznesenu *danas* (= prije 35 godina) *najprihvaćenijem* stavu o imenima naslanja na engleskoga logičara J. S. Milla, koji g. 1843. piše da vlastita imena nisu konotativna, da ona jednostavno denotiraju entitete koji se njima zovu, ali da tim entitetima ne naznačuju i ne impliciraju nikakve attribute (značajke, svojstva); imena su jednostavno oznake (engl. *marks*) koje rabimo za entitete da bismo ih mogli učiniti predmetom diskursa.³ Na prikazu pomoću klasičnoga značenjskog trokuta (1)⁴ opće imenice (2) i vlastite imenice (3) izgledaju prema takvu uvidu ovako (v. Superanskaja 1973: 126–7).⁵

Kod tzv. apstraktnih imenica, imenica bez konkretnoga referenta, objekta referencije (npr. *sudbina*, *pohlepa*, *bjelina*, *nježnost*) isprekidana crta povezuje Pojam i Objekt te Riječ i Objekt, a puna crta stoji samo između Pojma i Riječi, odnosno kod takvih imenica dolazi do semantičke redukcije na odnos Pojma i Riječi, dok je kod vlastitih semantika reducirana na odnos Objekta i Riječi (Imena).⁶

² Tako *referenciju* (»misao ili odnos«) g. 1923. rabe Ch. K. Ogden i I. A. Richards (v. Lyons 1977: 175, Nöth 2004: 140).

³ V. npr. Van Langendonck (2007: 24–6), Superanskaja (1973: 55–8). Među domaćim radovima najviše obavijesti o ključnim gledištima o značenju imena – tako i o Millu – donose, pregledno, Vodanović (2006) te veoma obavijestan retoričko-književnopovijesni rad Benčić (1995). Odmah i usput: čini se da jezikoslovlje u uvidu u imena i previše duguje filozofiji i logici (v. dalje otvorenu Jespersenovu kritiku, § V).

⁴ Ukratko i pregledno o razvoju dijadnih i trijadnih modela znaka v. Nöth (2004: 136–41).

⁵ U nas nešto o tome v. u Šimunovića (2009: 25).

⁶ Takav pogled na stvari malo je odveć konkretistički. Činjenica da nešto postoji ili ne postoji u stvarnome svijetu sekundarna je. I *Snjeguljica* ima referent premda on ne postoji »stvarno« (v. Van Langendonck 2007: 21). O mitonimima tipa *Herkules*, *Don Kihot* v. i u Superanskaje (1973: 132–5, 180–5).

II. U radu o *takozvanome sadržaju* imena Peti (1999) slijedi stav iznesen ovdje u § I te, sabrano i onoliko koliko je za nas važno, kaže ovo: prvo, imena nemaju leksičko, nego samo onomastičko značenje; drugo, onomastičko značenje jest funkcija imena – budući da nema sadržaja, ime samim svojim oblikom upućuje na objekt ili osobu u izvanjezičnoj zbilji, imenuje ih i time identificira; treće, onomastički sadržaj imena jest imenovani objekt ili osoba; četvrto, imenovani objekt ili osoba onomastičkim sadržajem postaje time što je imenom imenovan u činu imenovanja; peto, ime kao jezični znak od ostalih se znakova razlikuje i time što između oblika i onomastičkoga sadržaja ne postoji *pojam* kao poveznica;⁷ šesto, imenom se osoba ili objekt imenuju kao nešto pojedinačno, i u toj pojedinačnosti semantički nebrojivo, bilo da je riječ koja služi kao ime u jednini (*Luka, Zagreb*) bilo da je u množini (*Trpimirovići, Vinkovci*); sedmo, ime je ime samo kad imenuje, a to se sintaktički ogleda u padežu nominativu, unutar subjekta (*Marko je moj brat*) ili unutar predikata (*Ti si Marko*); osmo, riječ koja služi kao ime može od objekta imenovanja preuzeti iskustveno utvrdiv sadržaj i tako zapravo razviti pojam; deveto, deonimizacija, odnosno razvijanje pojma, događa se u kontekstu. Kontekstâ u kojima se pojam razvija Peti identificira devet.⁸ Ogledni su primjeri:

- 4) Katica za sve
od Poncija do Pilata
Kud svi Turci, tud i mali Mujo.
Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba.
- 5) Čitam Krležu.
Krleža je već odavno rasprodan.
- 6) bijeli Zagreb
pravi Zdenko
rani Hegel
[...] ona Dalmacija, u kojoj tako živo odjekuje... (*Novosti*, 1909, *apud* Kordić 1993: 156)
- 7a) Zagreba je stalno bilo u našim mislima. (usp. Zagreb je stalno bilo u našim mislima.)
I dok je srca, bit će i Kroacije.
Vidi, vidi Marije (S. Novak, *Tvrđi grad*, 1961, *apud* Katičić 1986: 95, 120)
- 7b) Marka više nema među nama.
Novac sam dao Marku.
Jučer sam vidio Marka.
Markom su se poslužili kao alibijem.

⁷ Premda se to eksplicitno ne kaže, pretpostavljamo da Peti *pojam* razumije kao termin opisan ovdje u § I.

⁸ Prema našem brojenju; eksplicitno osam.

- 7c) Iz Drave se vadi pijesak.
Razgovarali smo o Marku.
- 8) Barbara je u nas često ime.
Sve Barbare našle su se na proslavi imendana.
- 9) Ime Osijek javlja se u dokumentima već vrlo rano.
Osijek je ime grada na Dravi.

Primjeri (4) obuhvaćaju frazeme i poslovice s onimskom komponentom,⁹ pr. (5) metonimizaciju, pr. (6) atribuirano ime, pr. (7a–c) ime u kosome padažu,¹⁰ pr. (8) ime s aktualiziranom oprekom u gramatičkome broju, pr. (9) ime koje uza se ima imenicu *ime*. U svima takvim kontekstima, izuzev pr. (9) – drži Peti – ime više nije ime u pravome smislu, nije riječ bez sadržaja, nego je riječ koja je iskustveno utvrdiv sadržaj preuzela od osobe ili objekta imenovana imenom; taj iskustveno utvrdiv sadržaj postao je *pojam* riječi koja je služila kao ime. U pr. (9) nema imenovanja pojedinačnoga objekta, pa nema ni imena.

Petijev rad polazište je za nekoliko pitanja. Kako stvari s pojedinim segmentima Petijeva kataloga stoje općenito, je li katalog razvrstan prema najprikladnijim kriterijima (v. § III)? Ima li još načina u kojima se u hrvatskome odvija živa deonimizacija i koji su (v. § IV)? Odvija li se deonimizacija u kontekstu, je li kontekst taj koji iznjedruje pojam? Kakva je priroda značenja imenâ – ako ga imaju – i ima li boljšega, jednostavnijega načina da se imenska priroda opiše (v. § V)?

III. Za primjere (8) Peti (1999: 118–9) veli da su konteksti u kojima imena gube funkciju imena jer je aktualizirana opreka u gramatičkome broju, među singularom i pluralom: »U obje rečenice ta riječ je [tj. *Barbara*] opća imenica. [...] U prvoj se rečenici jedninom te riječi to što ona znači, žensku osobu, bilo koju, u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačan cjelovit predmet koji se može brojiti, a u drugoj njezinom množinom kao više takvih pojedinačnih brojivih predmeta.« Držimo da tu nije riječ o tome, da razlika singulara i plurala tu nije ključna. U prvoj rečenici uopće nije riječ o imenovanim objektima (bili oni osobe ili predmeti, ženski ili muški), nego o metajezičnoj službi riječi koja služi kao ime, onoj koju Van Langendonck (2007: 21, 94–5) zove *autonimnom* (referiranje na sebe; v. i Grevisse 1988: 750–1).¹¹ I Peti dalje piše da tu nema »osobe na koju bi se upućivalo«. Prva rečenica pr. (8) nije ništa drugačija od ovih:

⁹ O onimima u frazemima i poslovicama v. i Raguž (1979), Matešić (1992–1993), Pintarić (1997), radove na koje se i Peti izravno oslanja.

¹⁰ Pr. (7a) s Petiju važnom oprekom *dijelnoga genitiva* i *jedinoga nominativa*.

¹¹ Zato ni formulacija »što ona znači« nije najsretnija. Ako je riječ o imenu, možda je trebalo naglasiti »što ona *onomastički* znači«. No ime u prvoj rečenici pr. (8) ne znači ni onomastički.

- 10) Barbara je ime.
Horvat je često hrvatsko prezime.

a te pak nisu drugačije od ovih:

- 11a) Ova žena zove se Barbara.
Ova žena preziva se Horvat.
11b) Deva je životinja. (= Deva je vrsta životinje.)
Ova životinja zove se deva. (= Ova vrsta životinje zove se deva.)

Nadalje, za razliku od Petija koji veli da se u drugoj rečenici pr. (8) »riječu *Barbara* ne imenuje pojedinačna osoba koja bi toj riječi kao imenu bila njezin onomastički sadržaj« držimo da je u drugoj rečenici riječ upravo o tome, samo što je osobâ s tim imenom slučajno više. Peti tvrdi da je tu *Barbara* opća imenica. Ako je tako, koji je njezin sadržaj, leksičko značenje, koji se to pojam *razvio* u kontekstu da bismo mogli govoriti o općoj (pojmovnoj) imenici? Slično imamo i kad govorimo o porodicama – *Petrović(ev)i*, *Horvat(ov)i*. To samo znači da imena i prezimena sasvim normalno mogu stajati u pluralu, s time što su tada autonomi ili su pak uporabljena metaforično (v. ovdje § IV.4, pr. 25). Sintagma *sve Barbare* jednaka je sintagmi *svi Petrovići*, bila tu riječ o rodbinski vezanim Petrovićima ili ne. U pr. (9) metajezična služba imena eksplicitna je – u apozitivnoj sintagmi imamo i imenicu *ime*.

Primjere (7a–c) Peti (1999: 113–8) razmatra odvojeno. Mi smo ih objedinili jer u svima je riječ o kosim padežima s njihovom osobitom semantikom. Ponovimo, Peti tvrdi da je ime ime samo onda kad imenuje, a to se događa u »relativno suženu gramatičkome izrazu« – samo onda kad je ime u nominativu, u funkciji predikatnog imena i u funkciji subjekta:

- 12a) Ti si Marko.
12b) Marko je moj brat.

U svim ostalim padežima – drži Peti – dolazi do promjene značenja, odnosno riječ koja u nominativu služi kao ime u ostalim padežima preuzima na sebe iskustveno utvrdiv sadržaj imenovana predmeta i tada ima upravo taj sadržaj. Uočavamo barem dva problema. Prvo, u vezi s genitivom, takvo tumačenje zahtijeva detaljnu elaboraciju pojmova i značenja *jedinoga nominativa* i *dijelnoga genitiva*.¹² Recimo odmah da se s Petijevim uvidima načelno slažemo, no jasno je da oni izrazito usložnjuju opis jer razlikuju subjektni nominativ u ovim dvjema zapravo istim rečenicama (pr. 13 i 14a):

¹² O tome Peti piše u više svojih radova, objedinjeno u Peti (2004).

- 13) Velebit je kulturna hrvatska planina.
- 14a) Velebit je stalno bio u našim mislima.
- 14b) Velebita je stalno bilo u našim mislima.

Prema Petijevu uvidu u pr. (13) imamo ime *Velebit*, a u pr. (14a) nemamo, i to samo stoga što ta rečenica stoji u odnosu prema rečenici (14b). Nismo sigurni da takvo uslozljavanje pridonosi opisu imenâ. Uostalom, po čemu to pr. (13) ne bismo mogli tumačiti i u odnosu prema (14b)? Tada ni *Velebit* u (13) ne bi bio ime. Da je ime ime samo u ekvativnim rečenicama s nominativom, a da u svima ostalima nije – je li to baš najjednostavniji opis, konačno, je li taj opis u skladu s našom govorničkom intuicijom? Drugo, gdje je u svemu tome vokativ?¹³ Pitanje nije kapriciozno, nego proizlazi iz trivijalne činjenice da je jedan padež ostao neobrađen s jedne te netrivialne činjenice osnovnih službi imena s druge strane. Lyons (1977: 216ff) piše da imena u svakodnevnome jezičnom vladanju imaju dvije karakteristične službe: referencijalnu ili kvazireferencijalnu te vokativnu. Pod vokativnom razumije se uporaba imena za dozivanje ili za privlačenje pozornosti dozivane osobe. Van Langendonck (2007: 189) piše o trima osnovnim službama osobnih imena: obraćanje (engl. *address*, »*talk to*«), identifikacija (engl. »*talk about*«) te velika sposobnost razlikovanja roda ili spola i mogućnost ekspresivne derivacije (deminucija, augmentacija i sl.).¹⁴ Šimunović (2009: 29–30) prema V. A. Nikonovu (1965) govori o ovim trima funkcijama vlastitog imena: adresna (što je zapravo referencijalna ili identifikacijska, ime upućuje na objekt kojemu je pridruženo), deskriptivna (u imenâ s neugašenim motivom imenovanja, osobito npr. u nadimcima) i ideološka (odražava odnos objekta imenovanja i pridruženog mu imena); nešto poput vokativne ne spominje. Anderson (2004: 439) vokativnu funkciju, privlačenje pozornosti, drži za imena primarnom; tek kao argumenti glagolu imena su referencijalna i/ili deiktična,¹⁵ dapače imena su identifikacijska (za razliku od deiksa ne treba im jezični kontekst). Mnogi jezici za vokativnu službu imaju i poseban oblik – padež vokativ.¹⁶ Pitanje

¹³ Peti u primjerima tretira sve padeže osim vokativa; vokativ uopće ne spominje ni u kontekstu imenâ, ni u kontekstu ne-imenâ, niti se prema vokativu određuje kao o eventualnome ne-padežu.

¹⁴ O važnosti i značenjskim dosezima ekspresivne derivacije imenâ v. opsežnu i izvanredno nijansiranu studiju – temeljne koordinate spola i dobi adresanta i adresata detaljno su dalje razrađene – »Personal names and expressive derivation« (Wierzbicka 1992: poglavlje 7), za hrvatski tim zanimljiviju što su ondje raščlanjena ruska i poljska imena; za hrvatski bi, vjerojatno, takvoj analizi vrijedjelo dodati i zemljopisnu sastavnicu (što su *Tomica*, *Ivek* i *Markovička Tomislavu*, *Ivanu* i *gospođi Marković* u Zagrebu, a što u Splitu ili Osijeku i sl.).

¹⁵ I obratno: imena i deiksa *ti* osnovni su vokativni izrazi (*ibid.*).

¹⁶ Vokativom se ne služimo samo za osobe (*Vraćam se, Zagrebe, tebi*). Govorniku hrvatskoga to ne treba objašnjavati, ali iz Van Langendoncka (2007), koji uglavnom barata engleskim, nizozemskim i flamanskim, to i nije posve razvidno.

na koje Peti ne daje odgovora: je li prema njegovu uvidu vlastita imenica u vokativu vlastita ili je opća (pojmovna)?

Primjere (6) Peti (1999: III–3) formalno okuplja kao one u kojima uz ime stoji atribut, pritom navodeći samo primjere s pridjevskim atributom. Držimo da ni tu formalizacija ne pomaže opisu – primjeri su značenjski zapravo veoma različiti. Razlika u značenju potiče na drugačije razvrstavanje.

IV. Pokušat ćemo načiniti nacrt kataloga uporabe imenâ temeljena na značenju, kataloga koji izbjegava formalizaciju (npr. razvrstavanje prema padežu ili gramatičkome broju imena). Sličnih pokušaja iz drugačijih očista ili s usmjerenijom, užom nakanom već je bilo.¹⁷ Nacrt vjerojatno neće biti iscrpan, ali želi pokazati na koji sve način imena značenjski mogu funkcionirati između svojih dviju krajnosti – imenovanja i dozivanja pojedinačnoga s jedne strane (dakle službi imena koje možemo smatrati prototipičnima, onih na koje najčešće mislimo kad govorimo o imenima) te leksikaliziranih eponima s druge (dakle općih imenica postalih od vlastitih imena). Drugim riječima, primjer onoga što nacrt ne obuhvaća jest *Xyz* na jednome kraju ljestvice (vlastita imenica) te *xyz* na drugome (leksikalizirana opća imenica postala od *Xyz*, fonetski jednaka njoj). Držimo da je pritom važno istaknuti da se govori o ljestvici, skali, lepezi, kontinuumu, teško da se tu može govoriti o diskretnim podiocima. To s druge strane znači i to da primjerice popis eponima kojega jezika ne smatramo zatvorenim, koliko god se oni dali okupiti u općim ili specijaliziranim rječnicima,¹⁸ nego smatramo da je eponimizacija stalan i živ proces kojemu su izložena sva imena. Hotimice pritom govorimo o *ad hoc* terminu *eponimizacija*, ne o deonimizaciji ili apelativizaciji, jer ti termini u većoj mjeri podrazumijevaju da ime prolazi proces u kojemu prestaje biti imenom; da bismo izbjegli izvjesnost u kojoj postoji diskretna razlika vlastitoga i općega, pogotovo takva koja bi podrazumijevala da su jedne imenice vlastite a druge opće, odlučili smo se za termin eponimizacija.

Primjeri koje donosimo zabilježeni su iz razgovornoga jezika, ili iz (sport-sko)novinarskoga i intervjua, ili su napametni (ali tada, vjerujemo, izvornim govornicima prezentni i lako ovjerljivi). U njima je ponajčešće riječ o tipičnim onimima (imenima ljudi i zemljopisnih pojmova), iznimno i drugima (imena tvrtki i proizvoda), manje tipičnima.¹⁹ Izbjegavali smo – ne i potpuno –

¹⁷ Usp. npr. Barac-Grum (1990), Pintarić (1997), Peti (1999), pa i Fink (1987–1988). Veoma poticajan i suvremen uvid o metaforizaciji, metonimizaciji i metaftonimizaciji imena jest i Brdar – Brdar-Szabó (2001), samo što je ondje hrvatskoga materijala malo.

¹⁸ U hrvatskoj kulturi temeljni za to jest Mršić (2000), knjiga koja je zaslužila dopunjeno, eventualno i revidirano izdanje; neke od dopuna i mi ćemo spomenuti.

¹⁹ O vrstama onima i njihovoj tipičnosti – s pitanjima: što mi to zapravo imenujemo, što

potvrde u kojima bi se radilo o leksikaliziranim eponimima (tipa *sendvič*, *makadam*, *penkala*, *linč*, *žilet*) i odabirali više ili manje okazionalne. Brojnošću potvrda htjelo se pokazati o kako je frekventnim i plodnim postupcima riječ. Konačno, sva će imena u primjerima biti pisana s velikim početnim slovom i izvornim načinom bilježenja (i masno), što valja shvatiti kao praktičnu odluku koja ništa ne govori o tome *kako* bi se ta imena *mogla* pisati (v. i § VI).²⁰

IV.1 Autonimna ili metajezična uporaba imena, uporaba pri kojoj je oblik imena onomatopeja, odnosno takva uporaba pri kojoj ime ili referira samo na sebe (15a–c), ili referira na svoje različite nositelje, koji su takvi da nose isto ime (15d), ili je riječ o performativnom imenovanju (15e).²¹ Ovamo idu i imenice kojima označujemo pripadnike porodica (15f–g).²²

- 15a) **Ivana** je ime.
Ivana je u nas često ime.
- 15b) Zovem se **Paula**.
Ime mi je **Paula Horvat**.
- 15c) Tražio te neki **Horvat**.
- 15d) U razredu su tri **Ivane**.
To nije **Ivana** koje se sjećam.²³
U razredu su tri **Horvata**.
Horvati su podrijetlom iz... (= svi ljudi koji se prezivaju *Horvat*)
- 15e) Nek se mali zove **Lovro!**
Prozvali su ga **Lovro**.
- 15f) U goste nam dolaze **Horvat(ov)i**.
Gospoda **Glembajevi**

imamo potrebu imenovati, što imenujemo najčešće, a što manje često? – v. npr. Superanskaja (1973: poglavlje III), Van Langendock (2007: poglavlje 3), a posredno o tome govori i raspored poglavlja u Šimunović (2009): antroponimi, pa toponimi (ojkonimi, oronimi, hidronimi), pa zoonimi, pa mitonimi, pa krematonimi.

²⁰ I potvrđene primjere ujednačili smo tako; uzus je inače kojekakav, u novinama se imena u kontekstima u kojima ćemo ih mi ogledati nerijetko pišu u navodnicima, s velikim početnim slovom.

²¹ O *performativnom* i *didaktičkom* imenovanju v. Lyons (1977: 217–8), Anderson (2004: 441–2).

²² V. nešto o tome i u Jespersen (1992 [1924]: 69, 193), za hrv. i rus. Fink (1987–1988: 108), Šuba *et al.* (1998: 169), s tom razlikom što nás zanima značenje, a ne odnos singulara i plurala, pa ovamo ne uključujemo primjere imena koja »označavaju zajedničke osobitosti (*Manilovi*, *Hlastakovi*)«, za što bi našoj kulturi možda poznatiji ruski primjer bio *Oblomov(i)*.

²³ Tako uporabljeno ime sasvim naravno može uza se imati restriktivnu relativnu surečenicu jer riječ je o dvjema osobama ili više njih imenom *Ivana*. Ako je riječ o jednoj osobi, tada je tumačenje koje donosimo u pr. (18c).

Posljednji **Stipančići**
braća **Radić(i)**

15g) **Horvat(ov)i**
Trpimirovići

Primjere (15g) pridružujemo ovamo premda se oni zapravo osamostaljuju s odjelitim značenjem – značenjem imena porodice, bez obzira na veću ili manju njezinu poznatost;²⁴ primjere poput (15f–g) Jespersen (1992 [1924]: 191–4) obrađuje unutar onoga što zove *pluralom aproksimacije*, takva plurala u kojem je objedinjeno više jediničnih predmeta koji nisu posve iste vrste, kao što je to primjerice u obliku *osamdesete*, u kojem se objedinjuju godine od 1980. do 1989.

IV.2 Metonimijska uporaba imena, odnosno takva uporaba koju možemo podvesti pod opće načelo uporabe imena jednog entiteta za referiranje na drugi entitet, s kojim je prvi na neki način povezan i/ili blizak (činom, uzrokom, prostorom, vremenom, vlašću) i s kojim dijeli jedan složeniji pojam (usp. dalje bilj. 34), s ostvarajima poput *činilac za učinjeno, proizvođač za proizvod* (16a), *izumitelj za izum, prvi činilac za prvi put učinjeno* (16b), *upravitelj za upravljano, upravljano za upravitelje* (16c), *zaštitnik za štićeno, simbol za simbolizirano* (16d), *prostor za ustanovu* (16e), *prostor za događaj* (16f), *prostor za proizvod ili predmet* (16g).²⁵

- 16a) To nije **Vasko Lipovac**, to je nacrtalo neko dijete. (= Lipovčeva slika)
Vila Lubienski nekad je bila pravi muzej, ondje su visjeli **Chagall** i **Klee**.
(= Chagallove i Kleeove slike) (www.vecernji.hr, 11. IX. 2010)
U **Aniću** te riječi nema. (= Anićev rječnik)
Ja ću **Heineken**. Ti?
Odakle mu samo novac za novi **Mercedes**?
Hranu donesem od mame u **Tupperwareu**. (= plastično posuđe *Tupperware*)
- 16b) El Loco Abreu hrabrom **Panenkom** Urugvaju donio polufinale.
(www.index.hr, 2. VII. 2010)²⁶

²⁴ Ovo nije predmet našeg interesa, ali dade se primijetiti da se prazni morf *-ov/-ev-* u suvremenome jeziku pragmatički specijalizirao za takvu *porodičnu* uporabu, osobito pri službeno ophođenju, oblici bez tog morfa pripadaju razgovornomu. Pritom je riječ o nijansama koje svi govornici i neće ovjeriti. Također, nije lako povući granicu između razgovornoga i nepristojnoga s jedne te službenoga i snobizma s druge strane.

²⁵ O metonimiji v. npr. Fontanier (1977: 79–97, 105–6), Zima (1880: 33–46), iz novijih kognitivnolingvističkih očista Lakoff – Johnson (2003 [1980]: 35–40), Brdar – Brdar-Szabó (2001), Brozović Rončević – Žic Fuchs (2003–2004), Langacker (2000: 198–200), Panther – Thornburg (2007).

²⁶ Zanimljivo, i televizijski je komentator Ž. Vela u prijenosu utakmice uživo ime upotrijebio u ženskome rodu. Nogometaš koji je prvi na takav osobit način zabio iz penala –

- 16c) **Capello** razvalio **Bilića**. (= momčadi koje F. Capello i S. Bilić vode)
Obama se povlači iz Iraka. (= vojska kojom B. Obama zapovijeda)
INA ponovo podigla cijene goriva. (= ljudi koji vode INA-u)
Opel nastavlja s otpuštanjem. (= ljudi koji vode Opel)
- 16d) Obuzeo ga je **Bakho**. (= vino, alkohol)
Pogodio ga je **Amor**. (= ljubav)
- 16e) Zahladili odnosi **Pantovčaka** i **Banskih dvora**. (= predsjednik RH i Vlada RH)
Na **Iblerovu trgu** ništa nova. (= sjedište SDP-a)
Ljubljana ne popušta u pregovorima sa **Zagrebom**. (= vlade slovenska i hrvatska)
Vatikan je napad osudio, **Bijela kuća** nije imala komentara. (= Sveta Stolica i predsjednik SAD-a)
Nesuradnja s **Haagom** i dalje glavna prepreka. (= sudište u Haagu)
Završit će u **Vrapču**. (= bolnica u Vrapču)
- 16f) Zapamtite **Vukovar!** (= stradanje ljudi i grada)
[...] peti uzastopni **Wimbledon** Švedanina Björna Borga. (= teniski turnir u Wimbledonu) (Bagić 2010: 126)
U nas **Bologna** nije zaživjela. (= europski visokoškolski proces začet u Bologni)
- 16g) **Dingač** (= sorta grožđa i vino od nje)
Armagnac (= vrsta vinjaka)²⁷
Dayton na kušnji. (= mirovni sporazum potpisan u Daytonu)

U metonimijsku uporabu uvrstit ćemo i uporabu imena prvoga ili tipičnoga predstavnika kakva razreda (u širokom smislu riječi) za čitav razred. Sinegdohičnost, pa onda i metonimičnost, tu se temelji na odnosu vremenskosti (prvenstva) i tipičnosti. Takva su imenovanja česta u jeziku znatnosti i tehnologije. Prema imenima prvih i/ili najvažnijih nalazišta nastala su imena geoloških, arheoloških, antropoloških razdoblja (*jura* ← *Jura*, *halštat* ← *Hallstatt*, *laten* ← *La Tène*, *Kromanjon/ac/* ← *Crô-Magnon*, *Neandertal/ac/* ← *Neandertal* i sl.). Tako će uporabljena imena često biti apozitivni općoj imenici;²⁸ zbog osobita sintaktičkog položaja možemo ih izdvojiti:

laganim udarcem posred vrata – bio je Čeh A. Panenka (1976. g. na europskome nogometnom prvenstvu savladao njemačkoga vratara S. Maiera). Sportski žargon i terminologija obiluju tako postalim žargonizmima i terminima, npr. u nogometu se nedavno pojavio dribling *aurelio* (← Aurelio /Andreazzoli/), a u gimnastici i umjetničkome klizanju gotovo je pravilo da se nova figura prozove prema prvom izvoditelju (npr. /Mitsuo/ Tsukahara → *cukahara*, Axel /Paulsen/ → *aksel*).

²⁷ Mršić (2000) kao hrvatske eponime ne bilježi ni *dingač*, ni *postup*, ni *armanjak*, ni *konjak*, ni *šampanjac* (svi postali prema toponimima).

²⁸ Termin apozitiv rabimo u smislu naznačenu u Marković (2008).

- 17) automobil *klase* **Golf**
nosač zrakoplova *klase* **Nimitz**
raketna topovnjača *klase* **Petar Krešimir IV.**
kapitel *tipa* **Gradina**

Slično je i s imenovanjem razdoblja prema imenu vladara (npr. *period/razdoblje Ming*).

IV.3 Uporaba imena koju bismo nazvali partitivnom, odnosno takva pri kojoj se entitet – mi ćemo reći, pojam – označen imenom svodi na svoj dio. Najčešće će to biti pomoću atributa, koji može biti kojega tipa bilo, pridjevski (18a, d), imenički (18b), surečenični (18c),²⁹ a prihvatimo li Katičićevo tumačenje (1986: 95, v. dalje § V), tada bismo ovamo pridružili i imena koja u izravnom objektu dolaze u genitivu (19):

- 18a) Zanimljivo je ovdje istaknuti misao *mladog* **Vatroslava Jagića**... (Šimunović 2009: 348)
Protiv Villarreala gledali smo *jedan drugačiji* **Dinamo**. (HTV, 16. IX. 2010)
- 18b) **Zagreb** *moje mladosti* više ne postoji.
Krleža *romanopisac* bolji je od **Krleže** *pjesnika*.
Konačno **Dinamo** *za pamćenje*. (www.sportnet.hr, 16. IX. 2010)
- 18c) **Mediteran** *kakav je nekad bio*.
Ovo nije **Hrvatska** *koju smo sanjali*.
Na žalost, nije to više **Dudu** *kakvog pamtim*. (www.jutarnji.hr, 8. IX. 2010)
- 18d) *kasni* **Wittgenstein**
Nije to više *onaj* **Brazil**.
- 19) Vidi ti **Marije**, što se proljepšala!

Uporabu smo nazvali partitivnom i odvojili od metonimijske. Obje odluke imaju svojih nedostataka i traže objašnjenje.³⁰ Prvo, *partitivnost* je opterećen termin. Mi ga razumijemo tako da pokriva značenja koja se u kroatistici (v. npr. Katičić 1986: 423ff) razlikuju, npr. u dijelnome genitivu i u genitivu cjeline – u prvome riječ je o takvu izdvajanju iz cjelokupnosti pri kojoj je svaki dio i dalje pojmovno istovjetan cjelini.³¹ Drugo, u dobru dijelu primjera riječ

²⁹ Nije dakle riječ samo o pridjevskom atributu (Peti [1999] donosi samo takve primjere), pa ovo valja shvatiti kao dopunu.

³⁰ Potaknuto recenzentovom primjedbom, na kojoj iskreno zahvaljujemo. Objašnjenje koje nudimo, naravno, ne znači da se o tome ne može drugačije misliti.

³¹ Npr. iz cjelokupnosti *volova* mogu se izdvojiti *stada volova*, ali ona su i dalje *volovi* (ukupnost *stada* jednaka je *volovima*). Kod genitiva cjeline nije tako, on se približava posvojnosti – *toranj crkve* dio je cjelokupnosti *crkve*, ali recipročnosti nema jer ukupnost *tornjeva* ne čini *crkvu*.

je upravo o takvu vidu dijelnosti koji podrazumijeva različite manifestacije *istoga* pojma (npr. u *Krleža romanopisac* nemamo takvo značenje, nego značenje adekvatno onomu u genitivu cjeline). Treće, predočavanje cjeline i dijela jednoga drugim pripada sinegdohi (formule *celina za dio* i *dio za cjelinu*), koja je pak sama metonimična. Mi smo partitivnu uporabu ipak odlučili izdvojiti htijući naglasiti specifičan njezin vid te se jasnije otkloniti od radova koji atribuiranost imena drže dovoljnim razlogom za stav da tu više nije riječ o imenu (danak tradiciji). U pr. (18d) uz partitivnost imamo i metonimije kako ih vidimo u § IV.2 (*Wittgenstein* = Wittgensteinovo djelo, *Brazil* = brazilska nogometna reprezentacija).

Činjenica da je uz ime atribut ne znači nužno i to da se pojam sužava, svodi na dio. Pojam označen imenom može se kvalificirati u svojoj cijelosti, kao što je to primjerice kod imenâ s pridjevima koji znače kakvo stalno, nepromjenljivo svojstvo (20a), a u imenâ uporabljenih autonomno atributom se identificira o kojemu je od dvaju nositelja istog imena/prezimenâ riječ (20b):

20a) *bijeli Zagreb*

Moj Ivane, pobratime mio...

Onaj *tvoj Petar* stvarno mi ide na živce.

20b) *Mladi Horvat* već je sad poznatiji od svog oca.

Mladi Horvat već je sad poznatiji od *Horvata seniora*.

Nove avanture *stare Christine* (naslov TV-serije)

Imena su inherentno određena, čime se hoće reći da njihova određenost nije uvjetovana kontekstom.³² Posve specifično stoga jest značenje imena uz koje se kao atribut javlja član *jedan*, kojim se atributom ime oneodređuje, poopćuje, odnosno tu sad imamo značenje koje bismo odredili kao ‘netko/bilo tko poput nositelja imena’:³³

21) *Jedan Šuker* to ne bi promašio.

Što se ja imam opravdavati pred *jednim Polančecom*?! (HTV, 15. X. 2010, razgovor s I. Turudićem)

³² V. npr. Van Langendonck (2007: 154–8). Uzet ćemo da su imena određena premda ni to nije bespogovorno. Lyons (1999: 193–8) piše da su generička, vrstna, samo što njihova vrsta sadrži tek jedan entitet, pa se stoga vladaju isto kao određene imenice. Ako jesu određena, nije sigurno da su imena *uvijek* određena. Anderson (2004) piše o neodređenosti imena u vokativnoj službi oprimjerujući to i odsutnošću određenoga člana u mnogim različitim jezicima kad su imena uporabljena vokativno (u kojim je jezicima ime praćeno članom kad je uporabljeno kao argument glagolu) (v. o tome i Lyons 1999: 121–4, Van Langendonck 2007: 154–8).

³³ Značenje koje se približava uporabi imena u metaforičkome (§ IV.4) i omnipersonalnome (§ IV.5) značenju.

Drago mi je zbog velikih igrača i trenera kojima se na taj način otvara prostor za priznanje, a koji se nisu uspjeli izboriti u Americi. *Jedan Ranko Žeravica*, moj učitelj i veliki rival, tamo nije došao ni do finala. (www.jutarnji.hr, 12. IX. 2010, razgovor s M. Novoselom)

Ti Oxia si lud 100% ako misliš da *jedan Badelj* nije bolji od Dujmovića ili Gabrića koji su standardni u reprezentaciji... (komentar na forumu www.hrsport.net, 28. IX. 2010)

Barcelonski rečeno Niko Kranjčar je veznjak à la Iniesta, a Luka Modrić je veznjak à la Xavi. Nedostaje nam *jedan Yaya Toure*. (komentar na forumu www.hrsport.net, 11. XI. 2010)

Tako oneodređena imena, odnosno pojmovi koje ona označuju, mogu se onda i brojiti (*Ne bi nam pomogla ni tri Šukera*). Atribut *jedan* imenu može dati i autonomnu konotaciju (*Tražio te jedan Hrvat*, usp. pr. 15c), ali dojam je da je *neki* u toj ulozi mnogo češće.

IV.4 Metaforična uporaba imena, odnosno takva pri kojoj se sav skup konotacija koje pripisujemo entitetu nositelju imena suzuje na jednu, za trenutnu komunikaciju bitnu konotaciju, bitan segment značenja, i tada priličuje (prema sličnosti pridružuje) drugomu pojmu, odnosno preslikava na nj.³⁴ U retoričkome smislu riječ je o tipičnim *vosijanskim* antonomazijama *vlastita imenica za opću imenicu* (premda se imenom nerijetko zapravo posreduje svojstvo, ne predmetnost):³⁵

- 22) U našoj kući vazda je **Betlehem**. (= jaka rasvjeta, upaljena sva svjetla)
Novi Dinamov stadion bit će **Amerika**. (= nešto izvanredno)
Na ulazu stoji **Tarzan** koji će vam pregledati prtljagu. (= grmalj, snagator)
Domaći ne sjedaju na terasu, ondje dolaze samo došljaci i putnici namjernici koji ne znaju kakva im opasnost prijeti. Mi znamo da je to mjesto – **Bagdad**.
Tu sjede samo najhrabriji. (= pogibeljno mjesto)(www.jutarnji.hr, 8. IX. 2010, razgovor s momkom iz susjedstva)

³⁴ U tom smislu – smislu doživljavanja i/ili predočivanja jednoga pojma pomoću drugoga – takve konstrukcije možemo smatrati metaforičkima, odnosno metaforička tu nije sama uporaba imena (premda se može tako pojednostavljeno reći), nego je metaforički odnos uspostavljen između dvaju pojmova. Za metaforu je ključan odnos između *dvaju* pojmova ili dviju *domena* (*konceptualnih*, *mat(r)ičnih*, kako bi rekli kognitivci) i po njemu se ona razlikuje od metonimije, kod koje se krećemo unutar *jednoga* složenog pojma, jedne *domene* (v. npr. Lakoff – Johnson 2003 [1980], Langacker 2000, Brdar – Brdar-Szabó 2001, Brozović Rončević – Žic Fuchs 2003–2004, ukratko i pregledno u Panther – Thornburg 2007).

³⁵ O *pravoj*, *antičkoj* (*Gromovnik* za *Peruna*, *otac domovine* za *Antu Starčevića*, *Čizma* za *Italiju*) i *vosijanskoj* antonomaziji v. Zima (1880: 36–7, 47), Benčić (1995: 196–9) i osvrt u Brdar – Brdar-Szabó (2001).

Kek želi biti **Katanec**, ali gdje mu je **Zahovič**? (www.jutarnji.hr, 18. XI. 2009)³⁶

Sivonjić je samo dobar, a Dinamu treba odličan drugi napadač. Golgeter! U Hrvatskoj ga ne vidim! Iako je »tužno« bilo vidjeti četiri Južnoamerikanca na klupi, to Dinamu ne treba. Treba ih prodati, spasiti novac. Treba dati koliko god treba za **Diega**, a ostalo popuniti iz vlastitog kadra...³⁷ (www.jutarnji.hr, 22. V. 2009, razgovor s O. Barićem)

Na isti način funkcioniraju manje ili više okazionalne, razgovorne uporabe imenica poput *Bijafra* (velika glad →) 'izrazito mršava osoba', *Manjača* (koncentracijski logor →) 'izrazito mršava osoba', *Kalifornija* 'blagostanje, plodnost', *Sheraton* 'ugoda, luksuz', *Sibir* 'velika studen' ili 'nepregledna daleka pustoš', *Tunguzija* 'zabit', *Pušča Bistra* 'selendra' te prigodno prozivanje ili dozivanje koga primjerice *Rambom* 'ratoborni snagator', *Maradonom* (*Di si, Maradona!* – obraćamo se npr. dječaku s loptom na ulici), *Michelangelom*.³⁸

Ovamo bismo pridružili i uporabu imena u čestoj konstrukciji *biti + za koga + ime*:

23) On je za sve nas **Einstein**.

Batistuta Gabriele, za tebe je Olič **Pele**.

Vrijeme je da se konačno s Maradone počne skidati brižno lijepljena pozlata, ako ni zbog čega drugog, onda zato što je Löw pokazao kako je za njega – **Maradona**. (www.index.hr, 4. VII. 2010)³⁹

Veoma česta, češća od uporabe kao u (22–23), jest ona u kojoj se ime s uposebnjenim, suženim značenjem još više uposebnjuje atribucijom istovremeno se pripisujući čemu drugome. Atributi i tu mogu biti raznovrsni – pridjevski (24a), imenički (24b):⁴⁰

³⁶ Zahtijeva nešto duže objašnjenje: novi slovenski nogometni izbornik M. Kek želi ponoviti uspjehe prošloga (S. Katanca), ali u igračkome kadru nema plemenita tehničara kakva je Katanec imao u Z. Zahoviču, odnosno imamo metafore *Katanec* 'uspješan izbornik' i *Zahovič* 'vrstan razigravač'.

³⁷ Primjer sličan prethodnomu: *Diego* tu nije Diego Ribas da Cunha, nego 'razigravač svjetske klase'.

³⁸ Konotacija, naravno, može biti i pogrdna, depreciativna, npr. kad *Michelangelom* prozovemo nadrislikara, a lošega pjevača *Carusom* (Šimunović 2009: 32).

³⁹ Primjer pokazuje doseg jezične igre – i za Maradonu netko može biti *Maradona*.

⁴⁰ Nemamo zabilježen primjer s relativnom surečenicom. Vrlo zanimljivo o takvim atributima kao *otvaračima prostora* za preslikavanje iz Fauconnierova i Turnerova modela v. u Brdar – Brdar-Szabó (2001). Tek što se ne bismo složili s time da bez njih primjeri (24a) »ne bi imali puno smisla« (*idem*: 47); imali bi (što pokazuju primjeri 22–23), ali s atributima razumijevanje je lakše.

- 24a) Jadranski naftovod bit će *novi Obrovac*. (= propala investicija i velik zagađivač)
Zrće postaje *nova Ibiza*. (= popularno zabavište)
Irak će biti *novi Afganistan*. (= jalov vojni pohod)
Modrić nositelj *novog Arsenal*a: Redknapp nakon poraza od Topnika radi kopiju najvećih rivala. (= nova, još jedna momčad koja igra poput Arsenal) (www.index.hr, 28. IX. 2010)
Svaka obitelj ima *svoju Avu Karabatić*. (www.vecernji.hr, 5. IX. 2010)
Poslije *te naše Odiseje* sretno smo se vratili kući.⁴¹
Berlin i Budimpešta *europske* su *Meke* za sajmove seksa i erotike. (= okupljalište, popularno odredište) (www.jutarnji.hr, 1. IX. 2010)⁴²
Svaka srednja škola ima *jednog malog Hitlera* koji maltretira učenike.⁴³
Kinezi dolaze: U Hong Kongu raste *istočni Hollywood*. (www.jutarnji.hr, 10. IX. 2010)
Dedinje je *beogradski Beverly Hills*.
ilirska Atena (= Dubrovnik)
Ravni kotari i Bukovica – *hrvatska Provansa* (razvojni projekt, 2009)
Petrović je bio *košarkaški Mozart*.
Rukavina – *šibenski Henry*.
Šokantno otkriće: *argentinski Fritzl* kćer silovao od osme godine i napravio joj sedmero djece. (www.index.hr, 12. V. 2009)
Indijski Fritzl silovao 15-godišnju kćer i napravio joj dijete. (www.index.hr, 7. X. 2010)
Ja sam Hrzan, *zagorski Tarzan*. (Zagorski Tarzan, *Hiti se na pleča*, Zadruga, 1995)
Dinamo u ovom času ima trojicu izvanrednih. Butina je supermen, on je veliki adut Dinamove momčadi, on je Dinamov apsolutni broj jedan, *Dinamov Buffon*. (www.jutarnji.hr, 22. V. 2009, razgovor s O. Barićem)
Dinamovog Mourinha se čak ni Mamić ne usudi pitati za sastav. (= Dinamov veliki trener, odnosno V. Halilhodžić) (www.jutarnji.hr, 18. IX. 2010)

⁴¹ U takvoj rečenici lako možemo zamisliti imena poput *Golgota*, *Kalvarija*, *Sodoma i Gomora* – nijedno od njih Mršić (2000) nema kao hrvatski eponim; *Odiseju* te *Scilu i Haribdu* ima. Usp. naslov *Bodovi bez igre: Preživjeli smo kalvariju, ali križni put se nastavlja (sic!)*, sve mala slova, www.jutarnji.hr, 11. X. 2010).

⁴² Mršić (2000) *Meku*, Muhamedovo rodno mjesto, nema kao hrvatski eponim; Anić – Goldstein (1999: s. v.) imaju.

⁴³ Za razliku od *džepnoga Hitlera* 'mali zlikovac' primjer *džepna Venera* frazeologizirao se u značenju 'sitna ljepotica' moguće i vjerojatno kao kalk prema engl. *pocket Venus*, a zanimljiv je stoga što *Venera* sama u suvremenu jeziku rijetko funkcionira kao metafora za 'ljepoticu'. U *džepna Venera* prije je dakle riječ o metonimijskome prijenosu, odnosno *Venera* tu funkcionira na temelju svoje slike i/ili kao božica ljepote.

- 24b) Julije Klović poznat je kao **Michelangelo** *minijature* (www.index.hr, *apud* Bagić 2009)
Nema dvojbe, Petrit Čeku je **Pogorelić** *gitare* (www.jutarnji.hr, 3. XI. 2010)
Gheorghe Hagi – **Maradona** *s Karpata*
Prometej *s otoka Viševice* (naslov filma, 1964)
Hitler *iz našeg sokaka* (naslov filma, 1975)
Venecija *sjevera* (= Amsterdam, Hamburg, Brugge, Stockholm...)
Venecija *istoka* (= Bangkok, Basra...)
Oldsmobile je **Cadillac** *među jednovolumenima*. (iz filma *Get Shorty*, 1995)
Taj priručnik smatraju **Biblijom** *modernog poslovanja*. (BMM: 135)
Bosna je bila **Jugoslavija** *u malom*.
Dinamo napokon ima dobro profiliranu momčad i **Mourinha** *u malom*. (www.jutarnji.hr, 17. IX. 2010)
Možda me više smeta što se Hajdukov predsjednik Svaguša, inače **Mamić** *za siromašne*, predstavlja kao barjaktar otpora prema metropoli i što je masa krenula za njim. (www.jutarnji.hr, 2. X. 2010)
Lino Červar *s fudbalerkom* po drugi put u 24 godine prodao nogometnu prevaru stoljeća. (= nekompetentan izbornik s nogometaškom frizurom, odnosno D. A. Maradona) (www.index.hr, 4. VII. 2010)

U konstrukcijama kakve imamo u pr. (22, 24) ime će nerijetko biti u pluralu:

- 25a) Evo zašto **Sammiri** ne bi trebali igrati za hrvatsku reprezentaciju... (= stranci) (www.sportnet.hr, 21. IX. 2010)
- 25b) I o *drugim* **Romeima** i *drugim* **Julijama** (H. Pratt, 1973)⁴⁴
U slučaju nevremena *moderni* **Robinzoni** mogu se skloniti ili zanočiti u našoj uvali. (BMM: 135)
A čišćenje nam treba, jer smo nešto što volimo prepustili feudalnim divljacima, *svim tim* **Sinovčićima**, **Mamićima**, **Svagušama**. (www.jutarnji.hr, 2. X. 2010)
HRT je bahat i beskonačno korumpiran. [...] Nisu za to krivi ni *razni* **Vrdoljaci**, ni slične »sjecikese«, nego oni koji imaju vlast – u dahu je iznio Grlić. (www.jutarnji.hr, 2. VII. 2010, razgovor s R. Grličem)
Na pomolu *modri* **Šerići** i **Vejići**: Mamić reže ugovore Dinamovcima za 30 posto! (www.index.hr, 6. V. 2010)⁴⁵

⁴⁴ Naslov epizode stripa o Cortu Malteseu; tal. izvornik *E di altri Romei e di altre Giuliette*, hrv. prijevod 1994.

⁴⁵ A. Šerić i H. Vejić nogometni su veterani kojima je uprava NK Hajduka smanjila ugovore.

Zaljubljenici u košarku očekuju da se pojave *novi Čosići i Petrovići, Kukoči i Rađe*, novi naraštaj vrhunskih košarkaša. (BMM: 135)

Nakupilo se tih državnih pečatarâ i bečkih pečenjara, tih lažnih kanadskih izumitelja i svakakvih tipova s raznih strana, *kojekakvih Milasa i Mudrića, Krpina i Krpinića*. (*Feral Tribune*, 9. XI. 1998)

Kako se iz primjerâ vidi, nije plural taj koji omogućuje takvu uporabu niti je plural nuždan kao signal takve uporabe. Stoga kriterij razlike singulara i plurala podređujemo značenjskomu. Jednostavan test za to može biti prebacivanje kojega bilo pluralnoga primjera (26a) iz Fink (1987–1988) u singular (pr. 26b). Ništa se sa značenjem zapravo neće dogoditi:

26a) – Brod! Brod! Deremo se kao pravi dugogodišnji *Robinzoni*. (A. Šoljan, *Drugi ljudi na Mjesecu*, 1978)

[...] je izjavio da u Sovjetskom Savezu nije bilo nikakvih nesreća, nekih novih *Černobila*. (*Vječernji list*, 15. IV. 1987)

26b) – Brod! Brod! Deremo se kao *pravi dugogodišnji Robinzon*.

[...] je izjavio da u Sovjetskom Savezu nije bilo nikakvih nesreća, *nekog novog Černobila*.

IV.5 Uporaba imena koju ćemo zvati omnipersonalnom,⁴⁶ odnosno takva uporaba pri kojoj kakvo tipično ime (ili ime koje se u kojoj jezičnoj zajednici doživljava kao frekventno ili tipično) postaje/postane imenom za svakog ili kojega bilo (obično je riječ o antroponimima). Premda nalikuje sinegdohi (*primjerak za vrstu*), pa onda i metonimiji, takva se uporaba od njih razlikuje jer ime koje se pridružuje svima nije ime entiteta, nije ime objekta imenovanja s kojim bi se uspostavila metonimijska veza. Nekoliko je ostvaraja omnipersonalnosti imena.

Prvo, ime je takvo da mu je referent svaki i/ili neodređeni pripadnik jezične zajednice. U hrvatskome nema takva ustaljena imena, a kandidati koji su u optjecaju jesu otprilike *Pero Perić, Hrvoje Horvat, Ivan Kovač* i sl. (imena koja se pojavljuju na fantomski ispunjenim obrascima, uputama za njihovo ispunjavanje, reklamama), *Nepoznat Netko, Iks Ipsilon*.⁴⁷ Blisko takvu imenu jest i ime osobe kojoj se ime ne zna, nerijetko u administrativnome jeziku, poput lat. *N[omen]. N[escio].*, amer. engl. *John Doe* (muško), *Jane Doe* (žensko).

Drugo, ime je: – Ili takvo da ga pripadnici jezične zajednice doživljavaju kao ime tipičnoga svoga predstavnika. U hrvatskome opet nemamo takvo što, u brit. engl. to bi vjerojatno bilo *John Bull* (što je zapravo ime književnoga

⁴⁶ Termin preuzimamo od Pintarić (1997), premda ondje nije uporabljen s terminološkom svrhom.

⁴⁷ *Iks Ipsilon* javit će se u govoru, ne i u pisanome jeziku (v. i Pintarić 1997: 162–3).

lika); – Ili ga pripadnici jezične zajednice doživljavaju tipičnim za drugu jezičnu zajednicu, odnosno naciju, pa ono postaje etnonimom. Od ustaljenijih u hrvatskome jesu npr. *Janez* ‘Slovenac’, *Mujo/Haso* ‘Bošnjak’, njemačkim vojnicima u II. svjetskom ratu takvo je ime bilo *Ivan* ‘Rus’.⁴⁸ Da je riječ o živu, aktivnu jezičnome postupku, pokazat će primjer iz televizijske reportaže o zeničkoj kaznionici (Nova TV, 20. IX. 2010), u kojoj zatvorenik veli otprilike ovako:

- 27) Tu te nitko ne pita jesi li **Jozo, Ante, Meho** ili **Milorad**. Svak žanje kako je sijao.

Govornicima srednjojužnoslavenskih jezika i poznavateljima konteksta jasno je da je riječ o uporabi imena sa značenjem triju nacionalnosti.

Treće, ime je takvo da mu referent može biti koja bilo osoba s posebnim odlikama. Takva su imena primjerice *Persa* ‘napirlitana žena’, *Tošo* ‘nesposobnjaković, nevježa’, *Dudek* ‘priprosti naivac’, a tako se vladaju i imena u pojedinim frazemima i poslovicama:⁴⁹

- 28) Tako se Guardiola odluka da čuva Ibru pokazala pravom dok je Pellegrini ispao **Pedro**. (www.jutarnji.hr, 1. XII. 2009)⁵⁰

Frazeme i poslovice, držimo, nema potrebe uzimati kao kontekste u kojima se imena vladaju jednoobrazno, kao kontekste u kojima imena (uvijek) »imaju opće značenje« (Raguž 1979: 22). Dok npr. za antroponime u *Katica za sve* ili *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* možemo kazati da nemaju svoj objekt imenovanja, pa su stoga omnipersonalni, za imena u *od Kulina bana, od Adama i Eve, otkriti Ameriku, prijeći Rubikon, (i) mirna Bosna* ne možemo to reći. Imena u takvim frazemima – onoliko koliko su frazemi uopće frekventni i koliko se uopće dadu cijepati na svoje sastavnice – evociraju ukupnost znanja o imenovanim entitetima, imena u njima nisu omnipersonalna ili »omni-toponimna«. To što *Pedro* veoma često nalazimo pisano malim slovom, govori da znanje o entitetu u govornikâ ne postoji (dovoljno zainteresiran lako će njime ovladati), čemu sigurno pridonosi i netipičnost imena (zato tipičnost ovdje uzimamo kao važan kriterij); da je riječ o *Petru*, malo slovo bilo bi rijetko.

⁴⁸ Pintarić (1997: 159–60) piše da je u češkome i poljskome *Franz* ili *Hans* ‘Nijemac’. Veli da je i u hrvatskome »najčešće« tako.

⁴⁹ O imenima u frazemima i poslovicama v. i Raguž (1979), Matešić (1992–1993), više zbog primjera nego što bi se naša podjela slagala s tim radovima.

⁵⁰ Frazem *biti/ispasti Pedro* ‘nedužan biti/ispasti prikazan kao krivac’ veoma je čest i ime se u njemu nerijetko piše malim slovom (i u tekstovima u kojima to ne bismo očekivali). Mršić (2000) *Pedra* nema; Anić (1998: s. v.) ima *Pedro* ‘španjolsko ime, *pren.* žrtveni jarac’, frazem *neka visi Pedro*; Anić – Goldstein (1999: s. v.) imaju *pedro* (*sic!*, malo slovo) ‘onaj koji je za sve kriv i koji plaća račun; dežurni krivac’.

V. Vratimo se stavu da imena nemaju leksičko značenje i Petijevoj (1999) raščlambi prema kojoj je ime samo onda kad imenuje i samo onda kad je u nominativu, a u svim ostalim slučajevima ime nije ime, nego u kontekstu od objekta imenovanja preuzimlje iskustveno utvrdiv sadržaj (značenje) i prestaje biti imenom. Peti je time na svoj način dao i definiciju imena (vlastite imenice) i u tom se smislu odvažio na nezahvalan – time i štovanja veoma vrijedan – čin.⁵¹ Kako i sam veli, takvim je uvidom imena zapravo sveo na izrazito usku jezičnu funkciju. Sve što nije u toj funkciji, npr. imena u (ponavljamo primjere):

6) bijeli Zagreb

[...] ona Dalmacija, u kojoj tako živo odjekuje...

7a) I dok je srca, bit će i Kroatije.

Vidi, vidi Marije!

nisu imena, nego opće imenice. Katičić (1986: 95) također piše da se u *Vidi, vidi Marije!* ime »može pomišljati kao da znači neku tvar od koje se u direktnom objektu uzima samo neka količina«,⁵² da u *ona Dalmacija* »imenica *Dalmacija* upotrijebljena u tom smislu i nije više doista vlastito ime jer ne identificira nazvani predmet bez ostatka« (Katičić 1994: 70).

Naš prilog ne puca tako visoko i ne odvažuje se na ikakvu definiciju. On se zapravo na temelju osnovne govorničke intuicije – u koju ima mnogo povjerenja – pita je li to baš najgospodarniji način da se o imenima govori. Uprošteno rečeno, ispada nakraju da u jeziku imenâ jedva da i ima. Kao i mnogotko prije nas komu se stav da imena nemaju značenje – odnosno da ona denotiraju pojedinačnoga svog nositelja, a ne konotiraju – učinio manjkavim prisjetit ćemo se Jespersena (1992 [1924]: 66): »Millovom terminologijom, ali u apsolutnoj opreci prema njegovu gledištu, usudit ću se kazati da vlastite imenice (kako se one doista rabe) "konotiraju" najveći broj atributa. [...] Kad vlastite imenice, kako su doista razumljene, ne bi konotirale mnoge atribute, ne bismo mogli razumjeti ili objasniti svakodnevnu pojavu da vlastita imenica postaje općom.« I dalje, kao jezikoslovni odgovor logičarima, kojima je jasno da vlastite imenice postaju općima, i njihovim »pretincima«, u kojima je granica između vlastitih i općih imenica »vodonepropusna«, odnosno vlastita

⁵¹ Jezikoslovno utemeljenih definicija imena i nema mnogo. O imenima se u jezikoslovlju uglavnom piše kao da je svima jasno o čemu je riječ, a to je daleko od istine. Što god o njima mislili, vrijedne jezikoslovne definicije imena nalazimo rijetko, npr. u Gardinera (1957 [1940]: 43, revidirana inačica 1957 [1954]: 73), Van Langendoncka (2007: 87, *passim*). Namjerno ističemo da govorimo o *jezikoslovnim* definicijama.

⁵² Te da je tako upotrijebljeno vlastito ime »snažno stilski obilježeno« (*ibid.*); dojam je da je prilog *snažno* tu »presnažan«. Usput, dalo se već primijetiti da se na moguću stilogenost koje bilo uporabe imena u ovome radu nismo osvrtni.

imenica koja je postala općom više nije vlastita (*idem*: 67): »Kako objasniti da slijed glasova bez ikakva značenja iznenada od nekonotativna postane konotativan i da to novo, puno značenje istodobno biva prihvaćeno od cijele govorne zajednice?« Slažemo se s Jespersenom i nadograđujemo pitanje: kako je moguće da slijed glasova bez značenja tako lako i tako plodno rabimo na sve načine nabrojene u § IV? Ako samo prihvatimo da imena *imaju* značenje, da ga ne dobivaju kontekstualno, nego da se ono u kontekstu rabi, onda se i njihova raznovrsna uporaba mnogo lakše objašnjava. Onda je dakle ime sve to – i ono što imenuje, i ono čime se doziva, i ono što ima svoj oblik (pa se može rabiti autonomno i omnipersonalno), i ono što ima značenje, što pojмимо kao pojam, pa dalje taj pojam možemo rabiti metonimično, partitivno, metaforički, poopćeno do eponima.

Sličan stav naći ćemo u suvremenih kognitivnih lingvista, npr. u Langackera (2008: 316–8): Razlikovno obilježje imenâ nije u tome što su ona neznačenjska – jer nisu – nego u naravi njihova značenja. A ono je takvo da vlastita imenica ima samo jedan, pojedinačni ostvaraj. Odnosno: Fonološkom obliku *Ivana* pridruženo je značenje, a središnja specifikacija unutar tog značenja jest – ‘osoba zvana *Ivanom*’, jednako kao što je središnja značenjska specifikacija fonološkog oblika *brod* – ‘stvar zvana *brodom*’. Opće imenice takve su da apstrahirani *tip* (engl. *type*) ima više *ostvaraja*, *oprimjerenja* (engl. *instances*), vlastite imenice takve su da su primjenjive na samo jedan, pojedinačni ostvaraj; u tom smislu može se kazati bilo da je u njih opreka tip/ostvaraj neutralizirana bilo da tip ima samo jedan ostvaraj.⁵³

Za razliku od nas Langacker (2008: 318) imena uporabljena kao u našim primjerima (15a–g) smatra općim imenicama – imaju više ostvaraja. Mi ih promatramo tek kao na poseban način upotrijebljena, a tu posebnu upotrebu omogućuje njihova homonimnost – riječ je uvijek o više entiteta koji (slučajno) imaju isto ime.⁵⁴ Drugim riječima, imenicâ *Ivana* ima upravo onoliko koliko je referenata koji su nositelji (slučajno) istog imena. Svaka od tih imenica značenjski je različita od druge, a njezino značenje obuhvaća sve što o njezinu referentu znamo ili pojмимо.

Za razliku od Petija (1999), koji zagovara nešto poput minimalističkoga pristupa imenima, mi zagovaramo maksimalistički – sve uporabe imena immanentne su imenu i u svima njima riječ je o imenu. Takav pristup rezultira promatranjem imena kao *proprijalnoga leksema* (engl. *proprial lemma*), što je termin koji preuzimamo od Van Langendoncka (2007) premda ga on u

⁵³ Van Langendock (2007: 50ff) daje kratak pregled i ostalih kognitivnih jezikoslovaca koji reaktualiziraju *jespersenovski* stav.

⁵⁴ Van Langendock (2007: 96–7) rabi termin *multidenotativnost*, izričito razloživši da u imenâ nije riječ o homonimnosti.

značenjskoj komponenti promatra drugačije. Iskustveno utvrdiv sadržaj – za koji Peti veli da se razvija u kontekstu – držimo, ime ima i izvan konteksta.⁵⁵ Ime se u kontekstu vlada kao i opća imenica. Prigovor poput onoga da *Maradona* u metaforičkome značenju više nije ‘Diego Armando Maradona’, nego je ‘izvanredan nogometaš’, lako su otklonjivi. Kao i kod svake druge metafore pojam obuhvaćen referirajućim izrazom svodi se na svoj dio, a svi se ostali njegovi dijelovi istovremeno zatamnjuju, skrivaju.⁵⁶ Kad za nekoga u metafori kažemo da je *lav*, podrazumijevamo tek jednu – doduše bitnu, ali i dalje tek jednu – konotaciju od svih koje *lav* može imati. Ovisno o govornikovoju intenciji to će uglavnom biti povezano s idejama snage, smionosti, vladanja, moći. Kao što *lava* ne pojmimo kao životinju koja između ostaloga dvadesetak sati dnevno provede drijemajući u savanskoj hladovini (a provede; dakle *lav* bi mogao biti pogodna metafora i za *lijenčimu*), tako ni *Maradonu* u metafori ne pojmimo kao ukupnost značenja, nego kroz samo jednu konotaciju, jedan dio značenja. To značenje nije *ново*, ono nije izniklo iz konteksta, nego je *jedno od*, koje smo u kontekstu upotrijebili. Kad imenica *Maradona* ne bi imala značenje, ona za metaforičku uporabu ne bi bila ni sposobna. A sposobna je itekako.

VI. Bavili smo se imenima u hrvatskome. Eksplicitno, time se – podjelom i primjerima – htjelo pripomoći jednomu zamišljenom gramatičkom poglavlju kakvo hrvatskim gramatikama nedostaje.⁵⁷ Implicitno, htjelo se kazati da uporabu imena valja promatrati unutar pojedinoga jezika i barem za početak osloboditi se predodžbe o univerzalnosti imena. Iskustveno ili zavirivanjem u gramatike europskih jezika znamo da se imena u (indo)europskim jezicima rabe otprilike slično, ali ne isto.⁵⁸ Što bi tek bilo da zavirimo u ono što se zove egzotičnim jezicima.⁵⁹ Da bismo izbjegli moguća neslaganja oko toga što jest, a što u hrvatskome ime nije, hotimice smo se držali prototipnih imena (imena

⁵⁵ Na stranu to ima li ikojega značenja izvan konteksta.

⁵⁶ Poglavlje 3 iz Lakoff – Johnson (2003 [1980]) klasičan je odlomak o tome.

⁵⁷ Putokaz bi mogla biti poglavlja o imenima u Quirk *et al.* (2007: 288ff) ili Grevisse (1988: 750–1, 846ff), s mnoštvom raznovrsnih primjera o kakvu u hrvatskim gramatikama zasad možemo samo sanjati.

⁵⁸ Nećemo u to posebno ulaziti, ali katalog onoga što jest ime, a što nije – poznato je – u anglosaksonskoj se i hrvatskoj (slavenskoj) tradiciji itekako razlikuje, premda su nama pojmovi *ponedjeljka*, *siječnja*, *g. 1984.* isti kakvi su Englezima *Monday*, *January*, *1984.* Slično je i s drugim uporabama, npr. s omnipersonalnom, pa je npr. konotacije naslova amer. filma *Mr. and Mrs. Smith* (2005) u hrv. teško prevesti jer hrvatski nema adekvat za takvo omnipersonalno, »neutralno« prezime; *Horvat*, *Kovač(ević)ić*, *Babić*, *Novak*... – najčešća hrvatska prezimena – to (još) nisu (o najčešćim hrvatskim prezimenima v. Zečević 1982, Šimunović 2006: 25–6, 381).

⁵⁹ Anderson (2004) daje neke uzgredne obavijesti o imenima u sjevernoameričkim indijanskim jezicima; bojimo se da ni Petijevi (1999), ni naši, a ni Van Langendonckovi (2007) kriteriji ondje ne bi pomogli.

ljudi, zemljopisna imena, imena proizvoda, uz tek pokoje drugačije) u njihovu realnu kontekstu,⁶⁰ pisanome ili govorenome.⁶¹ Nismo se bavili: – i) svjesnim imenovanjima prema postojećem imenu, kakvo imamo primjerice u *bikini* ‘dvodijelni kupaći kostim’ (prema južnopacifičkom atolu *Bikini*, koliko-toliko poznatu po pokusima atomske bombe, bez neke velike motivacijske veze),⁶² ili u mnoštvu mjernih jedinica (*tesla*, *vat*, *kulon*), kemijskih elemenata (*borij*, *mendelevij*, *kalifornij*), biljaka, životinja, nebeskih tijela; – ii) bilo kojom vrstom izvedenice od imena, (pre)obilato potvrđenima u Mršića (2000), primjerice *Adamova* (*jabučica*), *Ahilova* (*peta*), *Damoklov* (*mač*), *darwinizam*, *Davidova* (*zvijezda*), *degolizam*, *galvanizacija*, *galvanski* (*članak*), *glembajevština*, *Ĵosipov* (*san*), *jozefinizam*, *Ĵozefinska cesta*, *Ĵudin poljubac*;⁶³ – iii) imenima koja su postala morfovima, primjerice *papa-* u *papatest*, *papaobrisak* (← *Papanicolau*), *galvano-* u *galvanoplastika* (← *Galvani*), *sakso-* u *saksofon* (← *Sax*), imenima u stopljenicama poput *Vahinho* (← *Vah-a* × *Mour-inho*, www.jutarnji.hr, 18. IX. 2010).⁶⁴

Primjere smo pravopisno ujednačili. Pravopisni tretman posebna je priča, ali držimo da bez značenjske analize imena ni ortografiju nije moguće pošteno (pro)opisati. Tek za primjer: pravopisac je (BMM: 128, 135) propisao da se »imena proizvoda pišu malim početnim slovom kad su opće imenice i kad se njima označava konkretan pojedinačan proizvod« (pr. 29) te da se malim slovom pišu »imena uporabljena u općem značenju« (pr. 30):

29) Popio je dva **ožujska**.

Sudarili su se **škoda** i **golf**.

30) U slučaju nevremena moderni **robinzoni** mogu se skloniti i zanoćiti u našoj uvali. Zaljubljenici u košarku očekuju da se pojave novi **ćosići** i **petrovići**, **kukoći** i **rađe**, novi naraštaj vrhunskih košarkaša.

Naravno, pravopis je tek priručnik i ne treba očekivati da će riješiti prastare probleme. Tek ćemo osvijestiti na kako smo nijansiranu terenu. Prvo, gdje je granica vlastitoga i općega. Opet ćemo se prisjetiti Jespersena (1992 [1924]: 69): »Lingvistički potpuno je nemoguće povući oštru razdjelnicu između vlastitih

⁶⁰ Primjer uporabe netipičnog imena, imena blagdana, jest npr. *Diego je bog: Više od 100 000 ljudi Božić slavi 30. listopada* (www.index.hr, 26. VI. 2010); 30. X. rođendan je D. A. Maradone.

⁶¹ U govoreno ubrajamo i intervjuje u novinama; uz primjere smo to istaknuli jer su dokaz živosti ovdje opisanih postupaka, dokaz da ih izvorni govornici u realnome govoru vrlo često rabe.

⁶² U Mršića (2000) *bikinija* nema.

⁶³ Ali u Mršića (2000) nema eponima *juda* (npr. u vokativu *judo!* ‘izdajice!’); usp. i Barac-Grum (1990), Pintarić (1997).

⁶⁴ O stopljenicama u hrvatskome v. Marković (2009, 2010).

i općih imenica.«⁶⁵ Time ne želimo kazati da govornička intuicija pri tom razdjeljivanju ne može biti dobra vodilja i bez lingvističke aparature. Drugo, u pr. (30) govori se o »općem značenju«, a riječ je preciznije o metaforičkome (tako je u svim trima navedenim primjerima, usp. BMM: § 197.4), u nas pr. (24). Pokazali smo da metaforička uporaba nije jedina pri kojoj se imena poopćuju, odnosno pravopis ne preporučuje ništa – ili preporučuje nedovoljno nijansirano – o pisanju imena u metonimijskoj službi (naši pr. 16–17), pa ni u svim metaforičkima (naši pr. 22–23).⁶⁶ Treće, onomastički gledano automobili iste vrste serionimi su – takvi su npr. *mercedes*, *peugeot*, *nokia*, *mig*, *concorde* (v. Šimunović 2009: 372–3). Ali po čemu *nokia* kao pojedinačan proizvod, pojedinačan mobitel jest serionim, a kakva knjiga ili primjerak novina nije? Svaki primjerak *Vječernjega lista* pojedinačan je proizvod iz serije, postoje knjige koje se objavljuju u ograničenim (i numeriranim) serijama – treba li i njihove naslove (imena) pisati s malim početnim slovom?⁶⁷ Ponavljamo, ne podcjenjujemo govorničku intuiciju, postvarenu i u pravopisnoj preporuci, i ne tvrdimo da ona nije u pravu.

VII. Eponimizacija, kretanje od vlastitoga prema općemu – uzeto onako kako se tradicionalno uzima – svakodnevna je i živa jezična pojava, nikako ekskluzivna. Imena svakodnevno rabimo u značenjima koja im nisu primarna. Koje će se ime u kojemu značenju proširiti, poopćiti u cijeloj jezičnoj zajednici, teško je procijeniti jer to ovisi o mnogočemu. Primjerice, do prije dvadesetak godina *Vespa* je bila izgledan kandidat da postane općom imenicom sa značenjem posebne vrste motocikla, no s navalom istovrsnih proizvoda drugih proizvođača u hrvatskome se proširio anglizam *skuter*.⁶⁸ Starije generacije znadu što je *galofak*,⁶⁹ mlađe ne, u suvremenosti je važnija opreka organski i genetički proizvedene hrane. Raslojavanje može biti i registarsko (stilsko, u oprekama razgovorno-administrativno-žargonsko-normirano), pa će u nerazgovornim inačicama *brita* i *figaro* biti *električni uređaj za filtriranje vode* i *električni uvijač kose*, slično kako se dogodilo sa *kalodontom* i *pastom za zube*.⁷⁰ A ne zanemarujemo ni to da je riječ o *zaštićenim* imenima, brendovima, čija

⁶⁵ Da je pitanje još uvijek aktualno i neriješeno te da filozofsko-logička tradicija neće biti lingvistički zadovoljavajuća, pokazuju novi radovi, npr. Anderson (2003, 2004), Coates (2006) i ondje navedena literatura.

⁶⁶ Ili možda smatra da su imena tako uporabljena pravopisno neupitna. Ako je tako, zašto je tako?

⁶⁷ Sličnu dvojbu o krematonimu bombonijere spominje i Šimunović (2009: 377).

⁶⁸ Pisac ovoga rada i danas *skutere* zove *vespama*, što ga u očima mladeži sociolingvistički čini staromodnim, a u očima »znalaca« neupućenim.

⁶⁹ Anić ga (1998: s. v.) ima s trima (!) značenjima, Mršić (2000) uopće nema.

⁷⁰ Mršić (2000) nema ništa od toga troga; Anić – Goldstein (1999: s. v.) imaju *kalodont*.

uporaba onda već debelo ulazi u područje ni manje ni više nego tabua (ne smije se izreći – to je besplatna reklama, a besplatne reklame kažnjive su).

Radom smo željeli pripomoći opisu pragmatike imena u hrvatskome, prikazati osnovne načine na koje se imena u hrvatskome rabe onda kad se ne rabe za imenovanje i onda kad nisu leksikalizirani eponimi – autonomna uporaba, metonimična, partitivna, metaforična, omnipersonalna (barem dijelom temeljena na autonomičnosti). Svi ti načini čine ljestvicu, kontinuum uporabe imena. (U hijerarhiju se nismo upuštali jer ona zahtijeva barem nekakav stav o tome što je vlastito, a što opće, pa onda i što je više vlastito, a više opće.) Sve te uporabe smatramo inherentno imenskima, odnosno referirajući izraz koji se u takvim uporabama javlja smatramo imenom, ostvarajem proprijalnoga leksema koji se postvaruje u različitim uporabama. Vršnim kriterijem razlikovanja različitih uporaba imena smatramo značenje, ne gramatiku; smatramo da je gramatički kriterij (npr. padež, broj, atribuiranost ili neatribuiranost) gospodarnije podrediti značenjskomu (da je ime u pluralu ili da uza se ima atribut, ništa ne govori o njegovu ostvarenu značenju). Mogućnost semantičkoga pomaka, mogućnost da se ime rabi metonimično, metaforično, omnipersonalno, držimo jakim argumentom u prilog stavu da imena *imaju* leksičko značenje, a to značenje ukupnost je spoznaje o imenovanu entitetu; s pretpostavkom da je entitet imenovan zbog svoje spoznajne važnosti – što je entitet spoznajno manje važan, to će teže biti imenovan, spoznajno nevažni entiteti i nemaju svoje ime.⁷¹

⁷¹ Možda nije naodmet dodati da nakana rada nije bila pristajati uz koje od manje ili više aktualnih teorijskih polazišta ili ga slijediti. Jednako tako ne smatramo ni posebno dobrom ni posebno lošom okolnošću to što se u iznesenim stavovima s kojim od njih rad manje ili više podudara.

Literatura⁷²

- ANDERSON, JOHN M. 2003. On the structure of names. *Folia Linguistica*, Berlin, 37: 347–398.
- ANDERSON, JOHN M. 2004. On the grammatical status of names. *Language*, Washington, 80: 435–474.
- ANIĆ, VLADIMIR 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Treće izdanje. Zagreb: Novi Liber.
- ANIĆ, VLADIMIR – IVO GOLDSTEIN 1999. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
- BAGIĆ, KREŠIMIR 2009. Antonomazija. U: *Rječnik stilskih figura*. Zagreb. Rkp.
- BAGIĆ, KREŠIMIR 2010. Uvod u sedamdesete. U: *Povijest hrvatskoga jezika / Književne prakse sedamdesetih* (Zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole): 125–147. Zagreb: Filozofski fakultet – Zagrebačka slavistička škola.
- BARAC-GRUM, VIDA 1988. Ime u društvenom i jezičnom kontekstu. *Rasprave Zavoda za jezik*, Zagreb, 14: 35–41.
- BARAC-GRUM, VIDA 1990. Mogućnosti preobrazbe vlastitoga imena. *Rasprave Zavoda za jezik*, Zagreb, 16: 15–20.
- BENČIĆ, ŽIVA 1995. Antonomazija. U: Živa Benčić – Dunja Fališevac (eds.) 1995. *Tropi i figure*: 189–219. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
- BMM = Lada Badurina – Ivan Marković – Krešimir Mićanović 2008. *Hrvatski pravopis*. Drugo izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.
- BRDAR, MARIO – RITA BRDAR-SZABÓ 2001. Vlastita imena između metonimijske Scile i metaforičke Haribde. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, 27: 31–48.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA – MILENA ŽIC FUCHS 2003–2004. Metafora i metonimija kao poticaj u procesu imenovanja. *Folia onomastica Croatica*, Zagreb, 12–13: 91–104.
- COATES, RICHARD 2006. Properhood. *Language*, Washington, 82: 356–382.
- FINK, ŽELJKA 1987–1988. Veliko i malo slovo vlastitih imena u množini. *Jezičnik*, Zagreb, 35/4: 107–112.
- FONTANIER, PIERRE 1977 [1821–1830]. *Les figures du discours*. Introduction par Gérard Genette. Paris: Flammarion.
- GARDINER, ALAN 1957 [1954, 1940]. *The theory of proper names: A controversial essay*. Second edition, second impression. London: Oxford University Press.

⁷² Preglednosti radi objedinili smo citiranu te literaturu na koju tek upućujemo. U *Literaturu* nisu uvršteni radovi na koje se nismo izravno pozivali, pa su izostavljeni vrijedni prilozi V. Putanca (1974, 1976, 1979), J. Silića (1992), M. Petija (1997), A. Šivic-Dular (1998), A. Francić (2005, 2006), povezani s našom temom.

- GREVISSE, MAURICE 1988. *Le bon usage: Grammaire française*. 12e édition refondue par André Goosse. 2e tirage. Paris-Gembloux: Duculot.
- HRASTE, MATE 1953–1954. O ženskim prezimenima. *Jezičnik*, Zagreb, 2/5: 136–139.
- JESPERSEN, OTTO 1992 [1924]. *The philosophy of grammar*. With a new Introduction and Index by James D. McCawley. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU – Globus.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1994. Nešto napomena o vezi između atributivnih korelativa i »restriktivnosti« odnosnih rečenica u hrvatskome književnom jeziku. *Jezičnik*, Zagreb, 41/3: 65–77.
- KORDIĆ, SNJEŽANA 1993. Determinator kao znak restriktivnosti/nerestriktivnosti relativne rečenice u hrvatskom jeziku. *Croatica*, Zagreb, 37–38–39: 151–166.
- LAKOFF, GEORGE – MARK JOHNSON 2003 [1980] *Metaphors we live by: With a new afterward*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- LANGACKER, RONALD W. 2000. *Grammar and conceptualization*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, RONALD W. 2008. *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LYONS, CHRISTOPHER 1999. *Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, JOHN 1977. *Semantics*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- MARKOVIĆ, IVAN 2008. Hrvatska apozitivna sintagma i sintaksa imenâ. *Folia onomastica Croatica*, Zagreb, 17: 119–137.
- MARKOVIĆ, IVAN 2009. Tri nehrvatske tvorbe: infiksacija, reduplikacija, fuzija. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, 35: 217–241.
- MARKOVIĆ, IVAN 2010 [uskoro]. Hrvatske stopljenice: Novina u slengu, jeziku reklame i novina. *Proučavanja diskursa i dijaloga između teorije, metoda i primjene* (Zbornik XXIV. međunarodnoga znanstvenog skupa HDPL-a, Osijek, 20–22. V. 2010), str. 1–10.
- MATEŠIĆ, JOSIP 1992–1993. Frazemi s komponentom vlastitog imena u hrvatskom jeziku. *Filologija*, Zagreb, 20–21: 293–297.
- MRŠIĆ, DUBRAVKO 2000. *Eponimski leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska.
- NÖTH, WINFRIED 2004 [2000]. *Priručnik semiotike*. Drugo izdanje. Prev. Ante Stamać. Zagreb: Ceres.
- PANTHER, KLAUS-UWE – LINDA N. THORNBURG 2007. Metonymy. In: Dirk Geeraerts – Hubert Cuyckens (eds.) 2007. *The Oxford handbook of Cognitive Linguistics*: 236–263. Oxford: Oxford University Press.

- PETI, MIRKO 1999. O tzv. sadržaju imena. *Folia onomastica Croatica*, Zagreb, 8: 97–122.
- PETI, MIRKO 2004. *Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- PINTARIĆ, NEDA 1997. Pragmatične osobine vlastitih imena u hrvatskom i poljskom jeziku. *Croatica*, Zagreb, 45–46: 157–176.
- QUIRK, RANDOLPH – SIDNEY GREENBAUM – GEOFFREY LEECH – JAN SVARTVIK [Quirk et al.] 2007 [1985]. *A comprehensive grammar of the English language*. Twenty-first impression. Harlow, Essex: Longman.
- RAGUŽ, DRAGUTIN 1979. Vlastita imena u frazeologiji. *Onomastica Jugoslavica*, Zagreb, 8: 17–23.
- SUPERANSKAJA, ALEKSANDRA VASIL'EVNA 1973. *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2006. *Hrvatska prezimena*. Treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Izabrana djela, knj. 3. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Izabrana djela, knj. 5. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠUBA, PAVEL P. – TAT'JANA N. VOLYNEC – IVAN K. GERMANOVIĆ – IVAN A. KARABAN' – LJUDMILA A. ŠEVČENKO – ANTINEJA G. MURAŠKO – ALEKSANDRA F. MANAENKOVA [Šuba et al.] 1998. *Sovremennyj russkij jazik. Čast' 2. Slovoobrazovanie. Morfonologija. Morfologija*. 2-e izdanje. Minsk: Plopress.
- VAN LANGENDONCK, WILLY 2007. *Theory and typology of proper names*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- VODANOVIĆ, BARBARA 2006. Imenovanje. *Folia onomastica Croatica*, Zagreb, 15: 217–240.
- WIERZBICKA, ANNA 1992. *Semantics, culture, and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- ZEČEVIĆ, VESNA 1982. Najčešća prezimena u SR Hrvatskoj. *Onomastica Jugoslavica*, Zagreb, 10: 269–275.
- ZIMA, LUKA 1880. *Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

On the use and the meaning of names in Croatian

Abstract

The validity of the most widely accepted view on the meaning of proper nouns (names) is taken under consideration, i.e. that proper nouns are devoid of lexical meaning or lexical content, that they are mere marks of their bearers, that for proper nouns lexical meaning is attainable only in context. In the paper, a draft of a catalogue of the real pragmatic uses of proper nouns in Croatian is given, a grammatical chapter Croatian grammar books lack. These five uses are distinguished: autonymic, metonymic, partitive, metaphoric, and omnipersonal. All of these uses are situated somewhere within a fuzzy scale with two extremes – identification (the prototypical function of proper nouns) on one end, and lexicalized, fossilized eponyms on the other. The possibility of proper nouns to function in all uses described in the paper is taken as a strong argument in favour of the not-so-widely accepted view that proper nouns do have meaning. In other words, it is maintained that proper nouns are proper nouns not only when used for identification, but in all of their uses. Those uses or functions are all equally immanent in the proper noun, and originate from the complex nature of proprial lexemes.

Ključne riječi: vlastita imenica, značenje imena, autonim, metonimija, partitivno značenje, metafora, eponim, antonomazija, hrvatski jezik

Key words: proper noun, meaning of names, autonym, metonymy, partitive meaning, metaphor, eponym, antonomasia, Croatian language